

Југословенска колонија у Јужној Африци 1941–1945

АПСТРАКТУМ: Југословенске колоније постојале су на сваком континенту, али је највећа пажња у историографији посвећена колонијама у Северној Америци као најзначајнијима док су друге занемарене. Једна од таквих јесте колонија у Јужној Африци о којој се готово ништа не зна. Чланак доноси преглед положаја, стања и удружења Југословена у Јужноафричкој Унији, Јужној и Северној Родезији, њихову активност у прикупљању помоћи, као и процес регрутације током Другог светског рата. Дат је и некомплетан попис колоније.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Југословени, колонија, Јужноафричка Унија, Северна Родезија, Јужна Родезија, југословенски генерални конзул у Кејптауну

Исељавање из отаџбине због економских разлога постојало је од самог почетка стварања заједничке државе Срба, Хрвата и Словенаца. Поред европских земаља, економска миграција је била окренута и прекоокеанским земљама. Одлазак у далеке крајеве представљао је у највећем броју случајева трајно напуштање завичаја. Ова категорија емиграције је била углавном изгубљена за своју земљу, без обзира на појединце који су се враћали и земљу економски помагали.¹ Јужна Африка – у чланку ће се разматрати територија Јужноафричке Уније, Јужне и Северне Родезије – иако географски удаљена од Краљевине СХС/Југославије, била је привлачна због свог рудног богатства,² и давала је наду исељеницима да ће у овим областима злата, дијаманата и руда отпочети бољи живот. Рудна налазишта су била главни узрок за прилив странаца и стварање колонија разних народа, међу којима је своје место пронашла и југословенска.

¹ Бранко Петрановић, *Историја Југославије 1918–1988*, том I, Београд 1990, 57.

² Откривање рудника Кимберлеј у Јужној Африци подстакло је империјалистичке тенденције европских држава. Јужна Африка обилује гвожђем, бакром, манганом, сребром, златом. Посебно су велики рудници дијаманата. – Zdravko Pečar, *Afrička kretanja*, Zagreb 1965, 242.

Краљевина СХС/Југославија није придавала посебан значај овом центру југословенске колоније— није слала учитеље, свештенике, помагала финансијски и морално њихове националне организације, као што је био случај са емигрантским центрима Северне и Јужне Америке – САД, Аргентина, Канада.³ Колонија је 1941. године, према речима Стојана Гавриловића, првог југословенског генералног конзула у Кејптауну, била у „хаотичном стању“. Иако је у Јужноафричкој Унији током међуратног периода постојало неколико почасних конзулата Краљевине Југославије,⁴ Југословени су били без икаквог контакта са матичним државним органима. Југословенска држава није имала представнике у Јужној и Северној Родезији, али се генерални конзули у Кејптауну током Другог светског рата трудио да без обзира на удаљеност буде у контакту са Југословенима са тих простора.

О бројном стању није могуће поуздано говорити. У извештајима генералног конзула спомиње се бројка од око 2000 Југословена, од којих чак 1800 живи у Јоханесбургу, док конзул ФНРЈ у Кејптауну у извештају од 2. априла 1946. наводи да у Јужној Африци и обема Родезијама има преко 2500 Југословена.⁵ Свакако, бројно стање југословенских исељеника на југу Африке није било мало ни занемарљиво. Колонија се у првим ратним годинама знатно увећала, јер је Јужна Африка представљала привремену и успутну станицу избеглица. Осим главних центара окупљања у Јужноафричкој Унији – Јоханесбург,⁶ Кејптаун, Дурбан, Преторија, постојале су и мање колоније у местима Скотбург, Грахамстаун, Виндхук, Парл.⁷ Центар емиграције у Јужној Родезији био је у Солзберију, а у Северној Родезији у Луансији, Нкани, Навфулери, Инцангу,⁸ Китивеу.⁹ Већином су је чинили Хрвати из Далмације и хрватског приморја, са Брача, Хвара, Корчуле.

Југословенска влада у емиграцији је проценила да јој у тешкој ситуацији која је настала после одласка из земље 15. априла 1941. могу да помогну југословенски исељеници, којих је било у многим земљама. Због тога је

³ Архив Југославије (АЈ) – 390 (Генерални конзулат Краљевине Југославије у Кејптауну) -1–3

⁴ Први почасни конзулат Краљевине СХС отворен је 1928. у Јоханесбургу, затим у Херкулесу 1936. и Дурбану 1939..

⁵ АЈ – 25 (Министарство рада владе ФНРЈ) - 66-186.

⁶ Од 1800 Југословена у Јоханесбургу, 54 су били Срби, све остало Хрвати. За једног од имућнијих сматрао се Јозо Кнежевић. – АЈ-390–1-3

⁷ У Парлу, недалеко од Кејптауна, била су четворица Југословена – Ловро Марушић, Јован Кулентић, Андрија Бруцић и Иван Турина. Радили су у каменолому на израђивању камених плоча. АЈ-390–1-3.

⁸ Тома Јурић је приликом посете југословенском конзулу у Кејптауну саопштио да у Луансији одакле је он има 20–25 Југословена, у Навфулери 15, у Инцангу 7. Сви су рудари и раде у бакреним рудницима. Пореклом су из хрватског приморја, углавном око Цриквенице. – АЈ-390-1-4.

⁹ Укупно их има 75 и запослени су у рудокопима бабра, већином као „тимбермен“ тј. израђују подупираче у рудничким тунелима. – АЈ-390-1-4.

захтевала од свих конзулата да стално достављају извештаје о колонији, њиховим жељама, жалбама, потребама и тенденцијама; сматрајући да контакт који они могу остварити преко званичног представника краљевске владе, у овом случају преко генералног конзула у Кејптауну, може бити „од највеће користи за заједнички рад и за добро наше земље и нашег народа.“¹⁰ Ради успостављања чвршћих односа и пропагандне делатности, генерални конзул је посећивао југословенске колоније по местима, извештавао их о догађајима и приликама у Југославији, пружао податке о њиховим породицама у окупираној земљи,¹¹ слао бројеве *Југословенског гласника* који је излазио у Каиру.¹² Постепено, колонија је почела да се окупља око конзулата и да са њим развија личне и административне везе; тако је породица Павла Блажића израдила свилену државну заставу коју је предала као свој поклон Стојану Гавриловићу; у Јоханесбургу је организовала низ природби за време његовог боравка.¹³ Вид пропаганде југословенске владе преко свог званичног представника на југу Африке представљала је прослава пунолетства краља Петра II 1941. године,¹⁴ као и приказивање филма *Четници* 1943. у Кејптауну.¹⁵

Непостојање школе, као и учитеља узроковало је да млађе генерације, које су рођене овде, губе матерњи језик пред утицајем васпитања у енглеској средини. Питање учитеља у Јоханесбургу покренуто је у разговору са југословенским министрима који су боравили у Јужноафричкој Унији. Били су спремни да га сами плаћају, ако би његово издржавање у Јужној Африци представљало тешкоћу. О томе је генерални конзул у Кејптауну писао и министру иностраних послова Момчилу Ничићу, сугеришући да им се изађе у сусрет, али дозвола је на крају изостала.¹⁶ Владала је забринутост и због процеса натурализације који је имао велики замањ – око 30% Југословена

¹⁰ Исто

¹¹ Податке о породицама југословенских исељеника у Југославији слао је Јуришић, југословенски посланик у Берну.

¹² *Југословенски гласник* је пренео писање генералног конзула у Кејптауну о интересовању које влада међу колонијом о овом гласилу југословенске владе, тражећи да му се повећа његов „контингент“ бројева и да многи желе да се претплате. – *Југословенски гласник*, бр. 16, Каиро 1. новембар 1941, 4.

¹³ АЈ-390-1-3.

¹⁴ Краљево пунолетство 6. септембра 1941. означено је као Национални дан. На прославама у Јоханесбургу, Кејптауну, Преторији и Дурбану узели су учешће и представници владе Јужноафричке Уније. – *Југословенски гласник* бр. 12, Каиро, 4. октобар 1941, 2. После благодарења у грчкој хришћанској цркви у Кејптауну одржан је пријем за колонију којој су дељене слике краља. Генерални конзул у Кејптауну сугерисао је двама главним друштвима у Јоханесбургу – Словенској зори и Југословенском напредном клубу, да на дан краљевог рођендана одрже седницу са које ће у име свих чланова упутити телеграм краљу Петру II у Лондону и о томе написати обавештење за штампу. – АЈ 390-6-19

¹⁵ АЈ-390-7-25.

¹⁶ АЈ-390-7-26.

примило је јужноафричко држављанство.¹⁷ У погледу националне исправности, није било никаквих неправилности, нити антидржавне делатности (бар у почетку док није покренута регрутација) – гајења симпатија према Анте Павелићу, Немцима или Италијанима. Штавише, Павал Блажић, Јурај Ловрић и Јосип Манестар су у име свих Хрвата у Кејптауну захтевали од југословенског генералног конзула да упути влади у Лондону изјаву како су они огорчени због сазнања да је „*издајничка и народу наметнута Павелићева влада објавила рат Великој Британији и Америци.*“ Осуђујући овај чин они су изразили лојалност нераздељивој Краљевини Југославији.¹⁸ Међу млађом генерацијом била је прилично распрострањена свесловенска идеја – сматало се да ће се после рата створити велика словенска држава у чији састав би поред уједињених Југословена ушле Чехословачка, Пољска и Русија.¹⁹

Убрзо по отварању Генералног конзулата у Кејптауну, министри југословенске владе Милош Трифуновић, Срђан Будисављевић, Јован Бањанин и Бранко Чубриловић званично су посетили Преторију.²⁰ Током десетодневне посете, 8. августа 1941. почасни конзул у Преторији-Херкулесу Душан Синовић је приредио пријем за министре, коме је присуствовало око 300 чланова колоније из Преторије и Јоханесбурга²¹ и којој је том приликом прочитана порука, упућена од стране бана Ивана Шубашић, будући да су је углавном чинили Хрвати.²²

¹⁷ АЈ-390-1-3.

¹⁸ АЈ-103 (Емигрантска влада Краљевине Југославије) -44-217.

¹⁹ АЈ-390-1-3.

²⁰ Циљ наше посете, гласила је изјава југословенских министара „... је да изразимо поштовање Влади и лично председнику владе Јужноафричке Уније, како у име нас тако и од стране свих наших осталих чланова Краљевске владе. Наш долазак у Јужну Африку дао нам је прилику да видимо колико су дубока пријатељска осећања која народ Јужноафричке Уније гаји према нашем народу...“. Делегација је том приликом изразила захвалност влади Јужноафричке Уније за предусретљивост коју је показала у погледу привременог пријема једног броја избеглица у Кејптаун. Милош Мишовић, *Југославија и Јужноафричка Република*, Међународна политика, бр. 41, Београд 1990, 27.

²¹ Детаљан план посете и разговори са званичницима Јужноафричке Уније. – АЈ-390-1-1.

²² Порука бана Ивана Шубашића је гласила: „Драги моји земљаци, тешко ми је што Вас нијесам могао посјетити и у личном додиру са Вама подјелити осећаје љубави, чежње и бриге за нашим патничком и од нас тако далеком Домовином. Мој посјет као Бана Хрватске Вама био је везан са посјетом мојом и мојих другова из Краљевске владе Поглавару ове Јужно Афричке Уније, Његовој Екселенцији Генералу Смутску. Како тај посјет пада готово у исти дан мога одласка у Америку, који је услед ратних прилика неодложан, морао сам изоставити посјет Вама. Што није мени могуће учинити, учиниће према Вама и код Поглавару Уније одлични мужеве и претставници наше земље господа Министри, који се сада међу Вама налазе. Као Ваш Бан упућујем Вам један позив у следећем: „У сваком часу и на сваком мјесту за вријеме овог рата испољавајте спремност борбе за циљеве ради којих смо ушли у рат и ради којих се у рату налазимо заједно са нашим великим савезницима – Енглеском на челу; у сваком

У Јоханесбургу, као главном центру колоније, деловала су два национална друштва, Словенска зора и Југословенски напредни клуб, оба са предисторијом још из времена пре Другог светског рата. Словенска зора је старијег датума и у Јоханесбургу је, како примећује Стојан Гавриловић, „била стожер наше државне политике и наших општих и заједничких југословенских стремљења“.²³ Основана је 1915. као Словенска слога са задатком да прикупља новац за српски Црвени крст и спасава сународнике из концентрационих логора. Почетком 20-их година XX века претрпела је реорганизацију да би се 1925. конституисала под називом Словенска зора.²⁴ Окупљала је искључиво Србе, а председник је био Јован Пејовић.²⁵ После убиства Стјепана Радића 1928. из Словенске зоре је изашао Мато Карловић и основао ново друштво, Хрватско друштво Стјепана Радића. На седници Хрватског клуба – које је у међувремену заменило Хрватско друштво Стјепана Радића – 1932. одлучено је да промени име у Југословенки напредни клуб.²⁶ Током Другог светског рата између два друштва постојао је анимозитет и јаз у односима који се рефлектовао до те мере да није постојала сарадња чак ни на пољу прикупљања добротворних прилога нити манифестација које су се организовале у ту корист. Како је Стојан Гавриловић био у контакту са оба друштва и њиховим председницима, могао је закључити да међусобне несугласице – како наводи у једном писму – „*Корунџ не показује у контакту са мношћу у толикој мери као Пејовић и остали из Словенске зоре. Ово је једна веома деликатна ситуација, којој ће требати посветити највећу пажњу.*“²⁷

Поред Словенске зоре и Југословенског напредног клуба, постојала су и друга удружења, која су углавном стремила истом циљу – пружању помоћи југословенским заробљеницима у Немачкој и Италији и војсци. Југословени из Јужне Родезије имали су своје друштво, Југословенско родезијанско друштво са седиштем у Солзберију,²⁸ а у Јоханесбургу је деловао и

часу и на сваком мјесту не зачајте испољити ваш презир против издајца нашег народа и плаћеника италијанско-немачких и коначно – свагда и свагдје нека велика љубав Ваша према родној груди, огњишту нашем и нашој слободној Хрватској буде извор свих снага у јединственој борби за ослобођење и независност велике и јаке заједнице нам Југославије.“ – АЈ- 390-1-3.

²³ Исто

²⁴ Циљ друштва је био: „Организовати све Славене у Јужној Африци у једну велику друштвену заједницу, без обзира на сталиш својих чланова или њихове политичке нагласке или вјерска увјерења“ . – Чл. 2 Правилника друштва Словенска зора. АЈ-390-1-3.

²⁵ Имала је око 50 чланова, углавном све Срби и два-три Хрвата. Капитал му је био 50 фунти.

²⁶ Сврха клуба је била: „Ширење југословенске културе, ширење друштвеног живота између наших иселјеника, потпомагање економски слабо стојеће чланове, подизање властитог клубског дома.“ – Чл. 4 Правилника Југословенског напредног клуба. АЈ-390-1-4.

²⁷ АЈ-390-1-3.

²⁸ За разлику од Јужне Родезије, у Северној Родезији није постојало национално друштво.

Одбор југословенских жена. Друштво које се по својим идејама разликова- ло од осталих било је Југословенски раднички културни клуб. У питању су били симпатизери совјетске идеологије који су 7. септембра 1941. у Јоханесбургу образовали засебно друштво; прикупили и послали у Москву знатну суму новца, као и телеграм оданости совјетској влади. Образовао га је Антон (Александар) Вела. Покушавао је и раније да оснује овакво друштво, али је одустајао из страха да не дође у конфликт са јужноафричком владом.²⁹ Осим друштава основаних од стране колоније, генерални конзул је због ратног стања формирао Југословенски потпорни фонд – касније преименован у Југословенско потпорно друштво³⁰ – и Црвени крст, који је представљао филијалу југословенског Црвеног крста са седиштем у Лондону.³¹ У њиховом раду учествовали су поједини Југословени.

Напуштајући отаџбину, југословенска влада није повела војску, као што је био случај у Првом светском рату. Будући да је остала у земљи, у емиграцији је отпочета акција регрутовања и прикупљања добровољаца на свим континентима, ради формирања војске ван отаџбине. То је довело до оснивања војних мисија у Јерусалиму, Каиру, Кејптауну и Лисабону, али успех тих акција је био минималан.³² Стојан Гавриловић је у првим контактима са колонијом увидео да код њих не постоји расположење за ступање у војску и да показују страх како би влада могла предузете принудне мере у том правцу. Управо та њихова бојазан је била узрок слабог одзива на позив да се пријаве са својим подацима.³³

По наређењу југословенске владе у Лондону, јануара 1942. у Кејптауну је образован Југословенски војни депо, који је имао задатак да прикупља

²⁹ Исто.

³⁰ Југословенски потпорни фонда се залагао за прикупљање средстава за слање пакета југословенским заробљеницима у Немачкој и Италији, помоћ војницима на Средњем истоку и евентуално слање помоћи цивилном становништву у Југославији кад то буде било могуће.

³¹ Црвени крст у Јужној Африци је конституисан 26. фебруара 1942. За председника је именован архиепископ кејптаунски др Дербишер, председник извршног одбора постао је конзул у Кејптауну, а чланови одбора: члан парламента Морис Александар, потпредседник трговачке коморе Георге Барнс, шеф пресбитеријанске цркве Роберт Барн, супруга председника Стандард банке Милтон Клоф, сви југословенски почасни конзули, председници југословенских националних друштава. Централни комитет се налазио у Кејптауну, док је поред њега постојало неколико пододбора у другим местима Јужне Африке. Почасни конзул Хофмајер је одређен за благајника Црвеног крста. – АЈ-390- 3-9.

³² Bogdan Krizman, *Jugoslovenske vlade u izbjeglištvu*, Zagreb 1981, 43.

³³ Позив за регистрацију Југословена објављен је у новинама: „Сви Југословени настањени у Унији су дужни да се региструју код југословенског краљевског генералног конзулата у Кејптауну. Треба дати следеће појединости: име, имена чланова породице, адресу, и место и датум рођења.“ – АЈ-390-1-3.

војне обвезнике и добровољце,³⁴ а маја 1942. у Унију је пристигла Југословенска војна мисија на челу са Душаном Бабићем. План рада војне мисије се састојао у: прикупљању добровољаца међу италијанским заробљеницима, регрутацији југословенских држављана у Јужној Африци и Родезији и збрињавању транзитних југословенских трупа које долазе са стране у Јужну Африку. За предмет наше анализе битна је друга ставка рада програма војне мисије.³⁵ Када је добијен пристанак јужноафричке владе да се држављани савезничких земаља могу приморати на извршење војне обавезе, шеф југословенске војне мисије у Јужној Африци Душан Бабић је 6. октобра 1942. објавио позив за регрутацију. Према позиву требали су да се одазову сви Југословени од 20 до 40 година, да би после лекарског прегледа ступили у југословенску војску у логору Хај Падок Камп у Питермарицбургу крај Јоханесбурга.³⁶

Регрутовање је текло веома споро због противљења чланова колоније да ступе у војне редове као и због нетачних адреса. У обзир треба узети и чињеницу да је југословенска влада донела одлуку да се Југословени запослени у ратној индустрији ослободе војне обавезе, а њих је било доста, што се свакако одразило на број оних који су могли бити регрутовани. Ова одлука се односила највише на Југословене из Северне и Јужне Родезије који су готово сви радили у рудницима. Душан Бабић извештава 29. јануара 1943. председника владе у Лондону да је до тог датума прикупљено добровољаца у Јужној Африци 4, а обвезника 14. Даље у извештају наводи: *„Прикупљање обвезника тешко, јер неће да се одазову. Тражио да се ухапсе 7 и чекам*

³⁴ За команданта Југословенског војног депоа био је одређен генерал Мило Ђукановић, али већ фебруара 1942. поверено му је да врши пропаганду у САД, ради прикупљања добровољаца међу Црногорцима. Дужност команданта депоа предата је пуковнику Живковићу. – АЈ-390-4-14.

³⁵ Поводом регрутовања Југословена, постојала су упутства за преговоре са јужноафричком владом о следећим тачкама: 1. Изразити одлуку владе о регрутацији свих наших држављана наводећи њихов број; замолити владу јужноафричке уније за сарадњу у извођењу овог програма; нарочито молити да се и на Југословене примени закон од 2. јануара 1942. године за случај потребе (Законом сви савезнички поданици могу се приморати да ступе у војску на тражење представника савезничке земље у Унији); молити у Департману да нам се да потпун списак свих Југословенских држављана у Унији; молити јужноафричку владу да за време трајања рата ниједног нашег поданика не прими у њихово поданство; молити да се ниједном нашем поданику не издаје излазна виза без претходне сагласности нашег генералног конзула; молити за начелно наређење да се свим нашим регрутованим држављанима а по тражењу конзулата издају визе ма на ком се послу ови регрути налазили; молити Владу да се донесе посебан закон за Југословене у погледу принципа враћања на status quo по извршеној демобилизацији. 2. Молити Дефенсе у Преторији за сарадњу њихових војних лекара у Јоханесбургу, Дурбану и Преторији при регрутацији. За Кејптаун већ постоји аранжман са генералом Тунером. 3. Сачинити спискове по местима свих који подлежу војној обавези. Позвати све војне обвезнике лично, писмено или преко новина на регрутацију, одређујући датум прегледа у појединим местима и 4. Извршити саму регрутацију. – АЈ-390-4-14.

³⁶ Исто.

утисак на остале, који ако одбију биће ухапшени. Рад на прикупљању обвезника необично тежак и наставља се.³⁷

Известан број Југословена је одбио да се повинује наређењима и уопште није хтео да пристане на лекарски преглед предвиђен позивом за регрутацију, а било је и случајева када су појединци одлазили на лекарски преглед и пошто су нађени способним, одбили су да ступе у војску. У питању је око 40 лица, међу којима су се неки истакли као коловође покрета против ступања у војску, па чак и као противници Југославије. Отворено су водили пропаганду међу обвезницима и у колонији против свега што је југословенско. Душан Бабић је сматрао да њих треба интернирати и тражити од министарства иностраних послова Јужноафричке Уније да се ухапсе: Никола Шепаровић (Јоханесбург), Иван Домијан (Јоханесбург), Иван Матуловић (Јоханесбург), Петар Врдољак (Блоемфонтеин), Стипан Смољан (Јоханесбург), Антун Русковић (Нигел), Виргилије и Франко Остаја (Гермистон).³⁸ Иступи појединих Југословена остали су некажњени због наређења југословенске владе да се ништа не предузима већ да се и даље утиче на исељенике у патриотском и југословенском духу, с тим да се бележи сваки ненационални иступ.³⁹ Један случај војних бегунаца забележен је 23. септембра 1943, када су у разбојништву код П. Марисбурга ухађени Јосип Конестабо и Иво Лабаш.⁴⁰ Недостатак подробније архивске грађе онемогућава да утврдимо имена свих добровољаца и регрутованих лица. Неки од добровољаца били су: Дејан и Милован Бјелић, Алек Антељевић, браћа Лопичић, браћа Мршић.⁴¹ Такође, добровољно се у југословенску војску пријавио Алвиз Грбчић; регрутовани су Иван Вукелић, Петар Брдица.

Југословенско родезијанско друштво у Солбзерију је крајем 1941. прво показало солидарност и прикупило суму од 425 лира за набавку болничког аутомобила за југословенску војску која се борила на Средњем истоку. Док су чекали на одговор родезијанске владе како да изврше пошиљку, нестрпљивост код чланова је расла и захтевали су да се тим новцем пошаље медицинска помоћ Совјетском Савезу. Услед колебања управа друштва је одлучила да консултује генералног конзула у Кејптауну, који им је саветовао да новац употребе за циљеве југословенске државе. Међутим, пошто ју-

³⁷ Исто.

³⁸ За даљу судбину ове осморице војних дезертера, како их је окарактерисао у извештају, Душан Бабић је предлагао да се: затражи од британске власти у Кејптауну да их они сместе у концентрациони логор у Унији који је под британском контролом; ако то није могуће онда треба тражити од команде југословенских трупа на Средњем истоку да они обезбеде место у концентрационом логору на Средњем истоку. Такође, као могућност навео је да именовани буду интернирани у неки логор у Јужној Родезији или Кенији. – АЈ-390-4-15.

³⁹ Исто.

⁴⁰ Исто.

⁴¹ Душан Зупан, *Срби у Јужној Африци*, Братство: Друштво „Свети Сава“, XII, (Београд 2009), 311.

гословенска војска није била толико јака да би могла имати своја амбулантна кола, она су позајмљена британској команди док југословенска војска не буде имала свој санитарски одред. Стога је на амбулантним колима био натпис: „Поклон од Југословена из С. Родезије“⁴² Југ. Војсци а посуђена Британској Војсци.“⁴³ Затим, *Словенска зора* је 1942. године на Средњи исток послала пакет од 35.000 цигара, а годину дана касније и 1.000 фунти.⁴⁴

Да би се подстакао југословенски живаљ на овом простору да учествује у разним манифестација, генерални конзул у Кејптауну је током својих сусрета и обилазака колоније настојао да међу њима пронађе ко је способнији и евентуално школованији ради одржавања и успостављања ближег контакта са њима а преко њих са осталима. Готово у сваком већем месту постојале су особе на које се могао ослонити; у Јоханесбургу су то били Јован Пејовић, Нана Мештровић, Љубица Чепрњић, у Дурбану г-ђа Милат, у Нкани г-ђа Плеха, у Солзберију Станко Јуринчић. У прикупљању добротворних прилога и организовању хуманитарних акција најагилније су биле жене. Одбор југословенских жена⁴⁵ основале су 1941. године жене избеглице у Кејптауну, чији се циљ подударао са деловањем других хуманитарних удружења.⁴⁶ Њене чланице су заинтересовале југословенске жене у Јоханесбургу и Преторији за свој рад који се састојао у изради и продаји ручних радова и оне су основале одборе у поменутиим градовима.

Прикупљање прилога се одвијало на разне начине: на улицама, продајом књижица за Црвени крст, организовањем забава, пикника, павиљона. Углавном је све то вршено под покровитељством и личним ангажовањем Јована Пејовића и чланова Словенске зоре, Марка Корунића и друштва Југословенски напредни клуб, Нане Мештровић и Љубице Чепрњић, Југословенског родезијанског друштва, као и генералног конзула, који су покушавали да међу својим пријатељима и другима прикупе што више финансијских средстава за помоћ југословенским заробљеницима, војци и Југославији. Често су имали и своје штандове у савезничким манифестацијама. На

⁴² Мисли се на Јужну Родезију, јер се у изворима увек означавала на енглеском South Rothesia.

⁴³ АЈ-390-4-14.

⁴⁴ АЈ-390-3-9; АЈ-390-3-11.

⁴⁵ Одбор је основан приликом обележавања славе Милана Милојевића 9. августа 1941, када је од гостију прикупљено 86 фунти добровољних прилога. Циљ одбора је био да свака чланица допринесе својим радом и да се помогне Југословенима у ропству и под окупационом влашћу. Добијеним новцем се набављао материјал за израду вунених ствари. Да би повећали приходе ступили су у контакт са југословенском колонијом и решено је да се организују продаје ручних радова. – АЈ-390-3-9.

⁴⁶ Чланице одбора југословенских жена у Кејптауну биле су жене и кћерке југословенских политичара и државних чиновника које су боравиле у Јужној Африци, међу њима: г-ђе Авакумовић, Ацемовић, Зиндовић, Николић, Протић, Ристић, Стрпник, г-це Вера Авакумовић, Даница и Миросанда Ацемовић, Косара, Војислава и Даринка Гавриловић, Зорка и Соланце Тупањанин. – Исто.

првој продаји, одржаној децембра 1941. у Кејптауну, продавани су ручни радови југословенских шара и модела. За продају у Мјузенбергу (близу Кејптауна) јануара 1942, ручне радове су послале многе југословенске жене, међу којима су радови Нане Мештровић и Љубице Чепрнић добили најбољу оцену;⁴⁷ маја 1942. Југословенски напредни клуб учествовао је на Liberty savalkade под вођством генерала Смутса. Одбор југословенских жена је од 10. до 16. октобра 1943. организовао Југословенску недељу у Кејптауну, на којој су продавани ручни радови, слаткиши, приређиване биоскопске представе и предавања. Том приликом сакупљена је 201 фунта.⁴⁸

Генерални конзул, међутим, није био задовољан одзивима Југословена у погледу материјалне помоћи. У једној од многобројних акција током 1942. године, од прикупљених 400 колонија је приложила тек 20–25 фунти. Љубица Чепрнић је поводом продаје књижица за Црвени крст писала генералном конзулу да су књижице „на нашем језику не би имали коме да их продамо, јер је међу нашим настала велика коруптивност, о чему ви, мање више, све знате.“⁴⁹ Изузетак у сваком погледу били су Југословени из Родезије, овога пута из Северне Родезије (место Китиве). Њих 75 емиграната су почетком 1942. послали новац за ратне фондове и то: 150 фунти југословенској влади у Лондону за ратне фондове, 75 фунти Енглезима за пострадале од бомбардовања из ваздуха и 289 фунти за Совјетску Русију.⁵⁰ Било је случајева када су поједини чланови колоније давали прилоге, али су показивали незаинтересованост да помогну у њиховом прикупљању.

Иако у територијални опсег Јужне Африке није улазио Белгијски Конго, одатле је такође стизала помоћ од Југословена, Гвида и Одила Бердхолда из места Манано и Јована Тешановића из Леополдвила.⁵¹ Павал Молнар из Леополдвила упутио је 5. јула 1943. молбу генералном конзулу у Кејптауну да као добровољац буде примљен у југословенску војску. Његовој молби се није изашло у сусрет, јер се престало са прикупљањем добровољаца.⁵²

Увидом првенствено у архивску грађу, јер се ради о неистраженој теми, направљен је некомплетан попис југословенске колоније на тлу Јужноафричке Уније, Јужне и Северне Родезије.⁵³ Списак сачињавају имена која се спомињу у разним дописима, извештајима, писмима и списковима, конзула

⁴⁷ АЈ-390-1-3.

⁴⁸ АЈ-390-3-11.

⁴⁹ АЈ-390-3-9.

⁵⁰ АЈ-390-1-4.

⁵¹ Према сазнањима генералног конзула у Кејптауну, у Белгијском Конгу је било настало 7 Југословена. – АЈ-390-1-3.

⁵² АЈ-390-4-15.

⁵³ У изворима се није увек спомињало пуно име и презиме, па се у списку на неколико места налази само презиме са или без иницијала имена.

у Кејптауну и шефа југословенске војне мисије. Поједина имена су остала упамћена по свом доприносу или пак по лошем држању према својој земљи. Колонију су чинили: Азалине Милица Марија; г-ђа Андријевић; Андријић Вицко, Уица; Антак Фрањо; Антељевић Никола, Алек; Антиглиевић Јанко; Антићевић Анте, Иво; Антонос Анти; Антонио Иван; Антуновић Петра; Ахел Бранко, Јосип, Мато, Мате, Ахел Мато, Стјепан; Ацалинковић Грго, Марија; Бабаја Бернандина, Фрањо, Грго, Франо; Бабић Звонимир, Иван; Бајић Иван Матин; Балета Андрија, Анте, Берта, Јосип; Ерик Љубомир, Иван, Кате, Марко, Мијо, Степан; Балик Андрија; Балић Јерко; Бантић Младен, Тома; Бараћ Анте, Никола, Фрањо, Иван, Јурај, Марија, Мате, Михо, Франк; Барбарић Ката; Баричевић Стјепан; Батистић Петар, Славка; Бебић Иван; Бековац Срећко, Маринко; Берковић Иван; Марин Зегко; Бермаз Анте; Бетика Хасе; Бијелић Марко; Бијеловић С.; Бијеловучић Анте; Бишлић Елена; Бјелић Дејан, Милован, Зорка; Бјеловучић Анте; Блажић Павао, Јелена, Алберт, Славо; Бобић Милош; Боровац Мијо, Никола; Брајевић Марија, Нико; г-ђа Брајковић; Брајовић Мато; Брбић Петар; Брдица Дон, Петар, Раасо; Брегар Ана Бригита; Брнчић Андро; Бруцић Андрија; Бунтјелић Љубомир Мило; Бурић Илија, Никола; Бурмаз Анте; Веуван Магдалена; Ваљало Јозо, Луци; Васле Марија; Везић Мате; Вела Александар, Јован, Ричард; Вељачић Петар, Фрањо; Вискић Милан; Вицковић Вицко; Владиславић Антице, Иван; Војводић Алберт, Франа; Војковић Ана; Врдољак Петар, Степан; Врнога Иво; Врњеш Јосипа; Вујанић Елизабет, Вујовић К., Михаил, Михајло, Стеве; Вукелић Иван; Вуковић Душан, Ђуро, Маргарита, Марко; Вукота Божо; Вучиновић Елиа; Вучковић Божо, Јуре; Гамбар Марко Томић; Гаргуревић Мато; Гаспаровић Стјепан; Герберш Лука; Главовић Динка, Крешимир; Грбић Вјекослав, Иво, Миле, Михо, Петар; Грбчић Алвиз, Јосип, Лука, Петар, Франк, Фрањо; Гргин Антон, Иван; Гргулин Катица, Иван; Гросељ Јосип; Гроси Нико; Грпчић Славко; Гртац Андрија; Гуровић Босељка; Де Барзелени Елзар Јероним, Марте Паула; Девота Тони; Дежуловић Анте, Светозар; Демитровић Насте; Деретић Душан; Дого Иво; Додиг Станко; Доманчић Мате; Домијан Зора, Иван, Славко, Фабијан; Донат Рудолфина; Дуганжић Јосип, Стипан; Ђуровић Теофило; Еит Ђуро; Жупан Петар; Зафаранић Иван; Зафрановић Т.; Зоричић Фрањо; Иван Антонијо; Иваничевић Петар; Ивић Јосип; Ивонишевић Анте; Јадријевић Јосип, Катја; Јаковић Јуре; Јакшић *Georgio Pcola*, Јуре; Јасприца Антон, Иван, Јозо, Франо; Јеричевић Марко, Винка; Јерчиновић Иван, Аница; Јураш Крешимир; Јуретић Фране; Јуринчић Станко; Јурић Илија, Томо; Јуричић Јосип; Јуришић Мирко, Петар; Кабалин Андро; Каљевић М.; Карловић Марија, Мате; Китл Ђуро; Кичер В.; Кланфар Драгица, Ладислав, Стјепа, Стјепан, Катарина, Јосип, Иван; Кнежевић Анте, Иван, Јозо, Марко, Милица, Фране; Кнез Фрањо; Ковач Марија; Конестабо Јосип; Комадиновић Јелка, Радослав; Комбол М.; Коњевич Коста; Корвинић Иван; Корнер Карло, г-ђа Корнер; Корунић Франк, Марко, Софија, Франо; Кос Анте; Костелац Ана Марија, Јулијана, Михајло, Софија, Мајкл, Роке; Косуљандић Душан; Котуић Ромео; Краљ Радоје; Кра-

љевић Бранко; Крамен George Albert; Крузић Фрањо; Кршић Љубинка, Филип, Ранко; Kuzzulo Јелисава; Кулентић Иван, Јован, Михо; Кучер Жељко, Нико; Лабаш Иво; Лазић Иво, Јосип, Никола, Ратко; г-ђа Лазић; Лазнибат Мато; Ларић Вера, Иван; Лаус Антон, Јурај, Роса; Леванат Антон, Стијепо, Стјепан; Лепетић Митар Видов; Лепри Никола; Лесјак Франциско; Летица Атос; Лехман Беатрисе Рут Сара; Лимпић Андрија; Ловрић Иван, Јурај, Слава, Алфонс, Константин, Ђурђа; Лозина Мате; браћа Лопичић; Лопичић Велика; Лушић Вицко, Владимир; Маврић Иван, Клемент; Малета Иван, Јозо; г-ђа Малинарић, Малинарић Клемент, Мате; Маненица Стипан; Манестар Јосип, Маја и Јосип; Манестер Катрина и Јосип; Марелић Прекало Јаков; Манрић Барбара; Марин Марчелић Главино; Марић Васо, Крсто, Сима; Маричић Јурај; Марковић Маре Грубсије; Маркота Марко; Мартиновић Иво; Марушић Антон, Ловро; Матуловић Иван, Јаков; Медак Лука; г-ђа Меденица; Мештровић Нана; Микић Мате, Стјепо; Милат Ј. Т.; Милашиновић Јован; Милетић Коста; Милојевић Милан; Милошевић Босиљка, Добривоје, Љубо; Миошић Анте; Мироливић Јосип, Лука, Луси; Михоловић Тереза; Мартиновић Иво; Мрзијак Јерко; браћа Мршић; Мудровчић Иван; Мужевић Фрањо; Мурета Андрија; Николаћ Срећко; Николац Анте, Срећко; Новак Тересе; Нозица Антон; Нотниг Милка; Ott Викторија; Озболт Јосипа, Стјепан; Олавовој Носимир; Орландини Катарина, Хрвоје; Остоја Виргилије, Франко; Павковић Англина, Никола; Павлетић Антонија; Павлић Андрија, Иван, Никола; Павловић Иван; Пајић Томас; Паладин Андријана, Владимир, Љубослав, Марија, Фрањо; Палвић Андрија; Пантовић Васо, Јована; Папић Јосип; Паријез Гроко; Пејовић Јован; Пекић Љубе; Перхат Иван, Ловро; Петијевић Лазар, Спино; Петриновић Марија, Мате; Петрић Бартул, Верка; Петровић Дора, Душан; Пискулић Иван, Срећко; Пискуловић Иво; Плехо Антун; Погорелц Марија; Познановић Максим; Познић Валентин; Полита Иван; Полић Боже, Мартин; Полута Јован, Милка, Матија; Поробић Ђуро, Лабуо, Љубомир, Светозар; Предовић Јово; Примић Нико; Пухан Мате; Росчи Елизабет; Радаћ Краљ Кусма; Радечки Гвидо; Радић Ђон; Рачић Светозар; Ресцеи Ернестине, Микса; Риндерх Алберт; Роса Мата; Рот Руперт; Рудан Пластица; Русковић Антун; Сабовић Васо; Сајин Марко; Сале Франо; Samacilli Francois; Сафетић Мато; Секул Луси; Синовић Анте, Јела, Роко; Синовчић Анте; Скарпунић Коста; Смањак Иво, Петар; Смољан Андрија, Стипан; Соколић Иван, Франц, Маја, Лудовик, Мате; Софтић Мато; Спалета Александар Милан, Вицко, Звонимир, Нико; Стер Ангела; Стипец Андрија, Јосип, Цеилија; Стипиновић Иван; Стипчић Мико; Стрпник Катарина; Стршен Анте; Сукље Гизела; Суњић Анте; Суњка Вицко; Сурјан Јурај, Петар Билац; Тадић Вицко; Тврдеић Франо; Тичина Бранко; Томић-Фјуко Мато; Тонковић Максо; Тосутовић Никола; Триповић Аница; Тулић Ана, Петар; Турдејић Никола; Турина Иван; Ђоровић Боб, Јово; Угрин Хуберт Грга; Ујдур Јосе; Фабриас Игнацији; Фарац Франко; Франсос Мери Антонета; Фритз Јосеф; Хала Павао; Хасан Антон, Франа; Хасе Бетика; Херцег Антони; Хил Мара, Јован; Хиндер Алберт; Хрељац Станко; Цандре

Никола; Цар Иван, Леонард, Михо, Никола; Цвитанић Кате, Марко; Цекаловић М.; Цепрнић Љубица, Саво; Церинић Франо; Цернеле Ана; Церовић Илија, Лазар; Цлавовић Носимир; Цмес Франко; Цурие Јанко; Цурић Јово Јанко; Cuspilli Ангела; Чебало Марко; Чикара Стеван, Фабјан; Чикес Франко; Читковић Мартин; Чоп Иван; Чупић Никола; Шепаровић Кузме Hresceale, Никола, Храскало Франко; Шуњка Вицко; Шутић Анте.